

§ 14. Краіны Заходняй Еўропы і Візантыя ў XIV—XV стст.

Успомніце. 1. Растлумачце паняцце *цэнтралізаваная дзяржава*. 2. Калі і як утварылася Свяшчэнная Рымская імперыя? 3. Што азначае паняцце *Рэканкіста*? Калі яна пачалася?

Вы даведаецеся. У Познім сярэднявеччы папы рымскія ўжо не дыктавалі сваю волю манархам краін Заходняй Еўропы. Сіла дзяржаў вызначалася не іх памерамі і колькасцю насельніцтва. Галоўнымі становяцца дзяржавы з моцнай каралеўскай уладай, якая абапіраецца на падтрымку розных слаёў насельніцтва краіны. Якія краіны выходзяць у лідары?

1. Цэнтралізаваныя дзяржавы — наймацнейшыя ў Еўропе.

У Познім сярэднявеччы Англія і Францыя сталі найбуйнейшымі цэнтралізаванымі дзяржавамі ў Еўропе. А ў канцы XV ст. з'явілася новая цэнтралізаваная дзяржава на Пірэнейскім паўвостраве — Іспанія. Менавіта яны сталі наймацнейшымі ў Заходняй Еўропе, хоць і не былі самымі вялікімі. У гэтых краінах каралі мелі ўсю паўнату ўлады. Яны абапіраліся на наёмную армію і на шматлікіх чыноўнікаў. Адзіныя законы і суд дзейнічалі на ўсёй тэрыторыі краіны. Цэнтралізаваныя дзяржавы маглі весці актыўную знешнюю палітыку.

Самай вялікай дзяржавай заставалася Свяшчэнная Рымская імперыя, але там панавала феадальная раздробленасць. Гэта аслабляла імперыю.

2. Францыя і Англія. Пасля Стогадовай вайны Францыя завяршыла сваё аб'яднанне. Кароль Людовік XI, які дзейнічаў сілай, інтрыгамі і подкупам, падпарадкаваў сабе апошніх незалежных французскіх герцагаў і графаў. Самым моцным з іх заставаўся герцаг Бургундыі Карл Смелы. Людовік XI натравіў на Карла Смелага яго ворагаў. У адной з бітваў герцаг Бургундыі быў забіты. Францыя канчаткова стала цэнтралізаванай дзяржавай.

Карл Смелы атрымаў сваю мянушку за храбрасць, ён імкнуўся праславіцца ў баях. Людовік XI лічыў за лепшае дзейнічаць хітрасцю. За гэта яго празвалі «сусветным павуком». Кароль стараўся браць крэпасці не штурмам, а подкупам здраднікаў.

7, с. 47–48

У Англію пасля няўдач у Францыі вярнуліся разбітыя і азлобленыя войскі. Неўзабаве пачалася барацьба за ўладу паміж прадстаўнікамі дзвюх галін дынастыі Плантагенетаў. У яе былі ўцягнуты многія феодалы Англіі, з 1455 г. пачалася доўгая міжусобная вайна. Яна атрымала назву *вайны Пунсвай і Белай ружы*, па колеры руж на гербах родаў, якія варагавалі паміж сабой.

Вайна расцягнулася на 30 гадоў. Яна прывяла да ўзаема-нага вынішчэння значнай часткі буйных феодалаў Англіі.

▲ Пунсовая ружа

▲ Белая ружа

Гэта азначала рэзкае паслабленне галоўных праціўнікаў каралеўскай улады. Новы кароль Англіі заснаваў дынастыю Цюдараў і ўмацаваў сваю ўладу.

Да канца Сярэднявечча Англія і Францыя сталі самымі магутнымі цэнтралізаванымі дзяржавамі Еўропы.

3. Свяшчэнная Рымская імперыя. Германія і Італія. У склад Свяшчэннай Рымскай імперыі ўваходзілі Германія, Паўночная Італія, Чэхія, Нідэрланды. Але яна так і не стала цэнтралізаванай дзяржавай. З цягам часу Германія і Італія падзяліліся на мноства буйных і дробных дзяржаў. На чале кожнай германскай дзяржавы-княства стаяў незалежны правіцель, які меў поўную ўладу, сваё войска і чаканіў свае манеты.

Герб Свяшчэннай Рымскай імперыі ▶

У Свяшчэннай Рымскай імперыі не было адзіных законаў і падаткаў для ўсёй краіны. У Познім сярэднявеччы ўлада імператара была слабай. У сярэдзіне XIV ст. быў усталяваны парадак, па якім сем магутных князёў выбіралі імператара. Фармальна ён лічыўся правіцелем усёй краіны, але на справе кіраваў толькі ўласным княствам. Ён не меў права ўмешвацца ў справы іншых князёў.

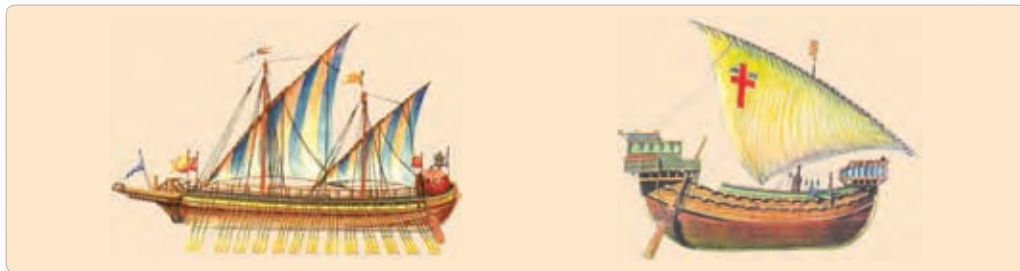

? *Растлумачце, як гэты парадак замацаваў раз'яднанасць і раздробленасць краіны.*

Адсутнасць адзінства Свяшчэннай Рымскай імперыі была выклікана шэрагам прычын. Тут пражывалі розныя народы: немцы, чэхі, італьянцы, галандцы, славенцы, яўрэі і іншыя. Яны мелі сваю мову, свае традыцыі, сваю культуру.

? *Назавіце адрозненні рэспублікі ад манархіі.*

Гаспадарчае развіццё ў розных частках імперыі ішло неаднолькава. Найбольш развітой была Паўночная Італія — край багатых і квітнеючых гарадоў. Менавіта там узніклі

▲ Венецыянскі і генуэзскі караблі. *Рэканструкцыя*

першыя мануфактуры і бурна развіваліся рамяство і гандаль. Яшчэ ў сярэдзіне XII ст. гарады перамаглі ў цяжкай вайне з імперыяй і сталі самастойнымі гарадамі-рэспублікамі. Улада ў іх належала самым багатым купцам. Найбуйнейшымі з італьянскіх гарадоў-рэспублік былі Венецыя і Генуя. Яны кантралявалі гандаль у Міжземным і Чорным морах.

Эканамічна развітымі былі поўнач і захад Германіі. Сельскагаспадарчая Усходняя Германія, наадварот, была адста-лай. Тут феадалы ў XV ст. сталі перакладаць сялян з аброку на паншчыну, хаця ў Паўночнай Італіі ўсе сяляне ўжо атры-малі асабістую свабоду.

У выніку Свяшчэнная Рымская імперыя не змагла пера-адолець гаспадарчай раз'яднанасці і раздробленасці на асоб-ныя дзяржавы.

Венецыя ў пачатку Сярэднявечча была невялікім горадам, які размяшчаўся на астравах у Адрыятычным моры. Гэта было зручна для абароны, аднак тут не хапала зямлі для вядзення сельскай гаспадаркі. Жыхарам даводзілася займацца гандлем і прывозіць пра-дукты з суседніх тэрыторый. Але ўжо ў Высокім сярэднявеччы аказа-лася, што гандаль — гэта вельмі прыбытковая справа. Венецыянскія купцы адпраўляліся ў небяспечныя плаванні для гандлю з краінамі мусульманскага Усходу і Візантыяй. Горад хутка багацеў і стаў адным з найпрыгажэйшых у Еўропе. Сусветна знакамітыя яго каналы, якія замянялі гарадскія вуліцы.

4. Іспанія. У 1479 г. хрысціянскія каралеўствы на Пірэней-скім паўвостраве Кастылія і Арагон аб'ядналіся ў адну дзяр-жаву. У выніку на карце Еўропы з'явілася яшчэ адна моцная дзяржава — Іспанія. Аб'яднанне дзяржаў пад адзінай уладай называюць *дзяржаўнай уніяй*.

У 1492 г. іспанцы захапілі апошняе ўладанне мусульман на Пірэнейскім паўвостраве — Гранадку. Так скончылася шмат-вяковая Рэканкіста.

Фердынанд Арагонскі і Ізабэла Кастыльская. ▶
Мініяцюра XV—XVI стст.

Іх шлюб прывёў да аб'яднання Арагона і Кастыліі.

Пасля завяршэння Рэканкісты шматлікія іспанскія дваране ўжо больш не маглі ваяваць у сябе на радзіме. А займацца гандлем або земляробствам яны не маглі пад пагрозай страты дваранскага тытула. Таму правіцелі Іспаніі адправілі сваіх рыцараў у пошуках новых зямель і даходаў за далёкія моры. Іх канкурэнтамі сталі партугальцы. Іспанская флатылія Хрыстафора Калумба адкрыла ў 1492 г. Амерыку. Партугалец Васка да Гама ў 1498 г. знайшоў марскі шлях у Індыю, абмінуўшы з поўдня Афрыку. Пры пасрэдніцтве рымскага папы Іспанія і Партугалія дамовіліся аб падзеле новаадкрытых ім зямель.

▲ Хрыстафор Калумб абвясчае далучэнне новых зямель да Іспаніі.
Малюнак XIX ст.

▲ Васка да Гама.
Мініяцюра XV ст.

◀ Штурм туркамі Канстанцінопаля.
Сучасная карціна

За Іспаніяй прызнаваліся ўладанні ў Амерыцы, за Партугаліяй — у Афрыцы і Індыі.

5. Падзенне Візантыі. У той год, калі заканчвалася Стогадовая вайна, страшная вестка абляцела Еўропу: «Туркі ўзялі Канстанцінопаль!»

Сама Візантыя была ўжо слабай. Яна зменшылася да памераў невялікай вобласці вакол Канстанцінопаля. Горад, які называлі «Новым Рымам», уяўляў сабой сумнае відовішча. Мноства закінутых майстэрняў рамеснікаў і крам гандляроў, а некаторыя раёны і ўвогуле здаваліся вёскамі. Толькі вуліцы, дзе гандлявалі італьянскія купцы з Генуі і Венецыі, былі ажыўленымі.

У XIV ст. у Малой Азіі на ўсход ад Візантыі ўзвысілася турэцкае княства, створанае *Асманам*. Туркі былі мусульманамі і хацелі заваяваць хрысціянскія землі. Яго правіцелі падпарадкавалі сабе іншыя турэцкія княствы і прыступілі да заваявання Балканскага паўвострава. У красавіку 1453 г. вялікая турэцкая армія асадзіла Канстанцінопаль. Імператар Канстанцін XI Палеалог звярнуўся па дапамогу да еўрапейскіх дзяржаў. Але спробы хрысціянскіх правіцеляў Еўропы дапамагчы былі недастатковымі або няўдалымі.

29 мая 1453 г. пасля рашучага штурму туркі ўварваліся ў горад. Абаронцы былі перабіты. Гараджане, якія засталіся ў жывых, трапілі ў рабства. Загінуў і апошні імператар дзяржавы. Візантыя з гэтага часу перастала існаваць. Цэнтр праваслаўя — горад Канстанцінопаль — заваёўнікі-мусульмане

пазней перайменавалі ў Стамбул. Сабор Святой Сафіі быў ператвораны імі ў мусульманскі храм.

Замацаваўшыся на Балканах, Турцыя стала грозным праціўнікам для многіх дзяржаў Еўропы.

Пытанні і заданні. **1.** Якія дзяржавы былі наймацнейшымі ў Заходняй Еўропе ў Познім сярэднявеччы? **2.** Што было агульным у развіцці Францыі і Англіі пасля заканчэння Стогадовай вайны? Знайдзіце адрозненні ў развіцці гэтых краін. **3.** Растлумачце прычыны аслаблення Свяшчэннай Рымскай імперыі. **4.** Як звязаны Рэканкіста і ўтварэнне дзяржавы Іспанія? **5.** Чаму Візантыя не змагла адбіць націск туркаў-асманаў?

У чым адрозненне аб'яднання Іспаніі ад таго, як гэта адбывалася ў Англіі і Францыі?

§ 15. Ранняя Адраджэнне

Успомніце. **1.** Дзе ўзніклі першыя мануфактуры? **2.** Спецыялістаў якіх прафесій рыхтавалі ў сярэднявечных універсітэтах?

Вы даведаецеся. Што менавіта хацелі адрадзіць мысліцелі і творцы? Што не задавальняла іх у сучасным жыцці? Чаму іх погляды накіраваліся да далёкай антычнасці? І чаму гэта адбылося менавіта ў Познім сярэднявеччы?

1. Як з'явілася культура Адраджэння? У Познім сярэднявеччы зарадзіўся новы тып культуры — культура *Адраджэння*. Яна развівалася і ў далейшым. Таму XIV—XV стст. прынята называць *Раннім Адраджэннем*, а XVI ст. — *Познім Адраджэннем*.

Культура Адраджэння зарадзілася ў гарадах-рэспубліках Паўночнай Італіі. У іх бурна развіваліся гандаль, мануфактурная вытворчасць. Улада ў гэтых гарадах належала багатым купцам і ўладальнікам мануфактур. Гэтыя людзі глядзелі на навакольны свет зусім не так, як феодалы. Для феодалаў асноўнымі спосабамі нажывы былі войны, захоп зямель і прымус сялян працаваць на іх. Заняткі вытворчасцю, гандлем, грашовымі аперацыямі патрабавалі зусім іншых уменняў і якасцей чалавека. Перш за ўсё, неабходны былі шырокія веды.